

EKUMENIZAM DANAS

Juraj Kolarić

Do drugoga vatikanskoga sabora mi katolici jedva možemo govoriti o ekumenizmu, jer se čitava aktivnost Crkve u pokušaju približavanja raznim crkvama i vjerskim zajednicama svodila u prvome redu na pokušaje »unijačenja«, a to se ne može nazvati ekumenizmom, stoga što je upravo oprečno ideji ekumenizma. Mnogi, posebno pravoslavni, ta su nastojanja katolika označavali kao konfesionalnu borbu Katoličke crkve za svoje pozicije, gdje bi onaj koji je fizički slabiji morao podleći i uz ostali danak platiti pobjedniku i svoje vjersko uvjerenje. Taj takozvani katolički prozelitizam, koji mnogi katolici pogrešno nazivaju katoličkim ekumenizmom, pravi je atentat na ekumenizam, a pravoslavci ga smatraju »trikom« kojim bi se oni trebali neprimjetno privesti u Katoličku crkvu. Danas su unijati, koji su do nedavna, zbog istočnog obreda smatrani »zlatnim mostom« između Pravoslavne i Katoličke crkve te se i oko kojih okretalo gotovo sve ekumensko nastojanje postavši tako cilj svake akcije katoličkog ekumenizma, i sami postali problem za Katoličku crkvu i velika zapreka stvari ujedinjenja. Upravo na našem području odigrala se u prošlosti jedna vrsta »unijatske kolonizacije«.

Jedan od vrlo važnih problema međuvjerskih odnosa u našoj zemlji je i pitanje naših unijata, koji kao da su isključeni iz naše sadašnje ekumenske problematike. Vrlo je važno da se kao preduvjet svakoga zbližavanja katolika i pravoslavaca napusti zastarjela psihoza da Rim preko unijata želi pravoslavne učiniti katolicima. Unijati predstavljaju jednu povijesnu činjenicu, koju je nemoguće dokinuti. Povijest možemo samo pozitivno ugraditi u budućnost, a nipošto je vraćati natrag. Mogu li pravoslavni u Jugoslaviji napustiti svoje nepovjerenje prema unijatima i pružiti im priliku da svoju dobru volju pokažu djelima? U dijalogu koji se prvenstveno tiče Katoličke i Pravoslavne crkve moraju i unijati igrati važnu ulogu, a kao svjedoci i nužnu. Zbog toga se moraju osloboditi posljedica latinizacije i unutar Katoličke crkve živjeti svojim tradicionalnim životom, u svojim tradicionalnim uredbama i »latinske« katolike *upoznati s njima* kako bi dijalog između jednih i drugih olak-

* Autor je napisao ovaj članak u povodu suvremenih kretanja u našem ekumenizmu i dovoljno neosvjetljenih pristupa tome pitanju.

šali i omogućili njegovu veću efikasnost. Taj za njih za sada jedini put da budu Crkvi od velike koristi ne samo da nije ostvaren nego je njihovo nastojanje išlo za tim da se između njih i pravoslavnih podigne što veći zid. Oni, koji su trebali postati pioniri ekumenizma kod nas postali su zbog latinizacije i katoličkog prozelitizma njegovi grobari. Nisu oni sami za to krivi. Postali su žrtva službenog katoličkog stava prema stvari ujedinjenja. Kada se dakle govori ili piše o ekumenizmu kod nas, moralo bi se i to uzeti u obzir. Općenito je poznato da smo mi Hrvati dobri presađivači tuđih ideja, a svoju neoriginalnost, servilnost i duhovnu inerciju rado prikrivamo plaštem poslušnosti i vjernosti višem autoritetu i onda kada to nije potrebno, pa se čak i time hvalimo i ponosimo. Rijetko je kojemu katoličkom narodu u svijetu povijest pružila takvu priliku kao Hrvatima da postanu voditelji svjetskog ekumenizma. Sigurno je da su nakon prvog svjetskog rata izuzetno teške prilike, koje se nastale na Balkanu u novonastaloj državi Južnih Slavena, u tzv. SHS, otežavale i čak onemogućavale svaki efikasniji kontakt između vjernika pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti, ali samo to ne opravdava činjenicu da se nitko iz katoličkih krugova nije zanimao za ekumenski pokret u svijetu, koji je upravo u razdoblju između dva rata doživljavao na Balkanu svoje »zlatne godine«. Pogledajmo letimično to razdoblje. Prve kontakte između anglikanaca i pravoslavnih donosi 1902. godina. Pravoslavna načela suradnje u ekumenskom pokretu bila su određena poslanicom ekumenskog patrijarha Joakima III (g. 1902). U pravoslavnom svijetu se javljaju glasovi za nužnošću zbliženja svih kršćanskih crkava svijeta. Patrijarh se zato obraća svim pravoslavnim crkvama s pitanjem kako bi se valjalo odnositi prema katolicima i protestantima i što da se poduzme za sjedinjenje crkava. Srpska i crnogorska Pravoslavna crkva šalju svoje odgovore s konkretnim prijedlozima. Iako se općenito god. 1910(1) smatra godinom rođenja modernog ekumenskog gibanja kada je u Edinburghu bila održana svjetska misijska konferencija). Ipak za ekumenski pokret ostaje najznačajnija god. 1920, kada je ekumenski patrijarh, još prije formiranja organizacija »Life and Work« i »Faith and Order«, objavio glasovito pismo, koje mnogi nazivaju »epoch-making document«, u kojem se svim crkvama iznosi kako u teoriji tako i u praksi vrijedan i vrlo upotrebljiv plan za razumijevanje, prijateljstvo i jedinstvo crkava. Može se reći da je današnji Svjetski savjet crkava plod ekumenskog pokreta i patrijarhalnog pisma iz god. 1920. Moramo danas priznati da bi bez učešća Pravoslavne crkve čitav ekumenski pokret ostao jedno posve sveopće protestansko gibanje. Svoju ekumensku zrelost Pravoslavna crkva je već dokazala na preliminarnom sastanku svjetske konferencije za vjeru i ustrojstvo (Faith an Order) u Ženevi (12—20. 8. 1920). Srpsku pravoslavnu crkvu zastupali su na tom sastanku biskup Irinej Čirić, Emilijan Piperković, kasnije biskup u Zaječaru i prof. Dobrislav Kovačević. Od tog ekumenskog sastanka pa na dalje Srpska pravoslavna crkva vrlo intenzivno sudjeluje u ekumenskom gibanju i redovito šalje svoje predstavnike na ekumenske sastanke i konferencije. Biskup novosadskobački Irinej Čirić kao i biskup ohridski, kasnije žički Nikolaj Velimirović postaju u svijetu poznate ekumenske

ličnosti. Na prvoj svjetskoj konferenciji za vjeru i crkveno ustrojstvo u Lausannei (3. 8. 1927) vidimo ponovo biskupa Irineja Čirića. Nakon te konferencije Srpska pravoslavna crkva doživljava svoje prvo ekumensko proljeće. Start u velikoj utrci ekumenskog svijeta započeo je za Srpsku pravoslavnu crkvu više nego uspješno. Od sada Srpska pravoslavna crkva u ekumenskom pokretu nije autsajder i epigon drugih velikih pravoslavnih crkava, već na raznim skupovima zastupa svoja vlastita teološka shvaćanja. Razdoblje od Lausanne do Edinburga (1937), gdje se održala druga svjetska konferencija za vjeru i ustrojstvo, predstavlja vrijeme intenzivnog rada i u organizaciji Praktično kršćanstvo i u organizaciji Vjera i crkveno ustrojstvo. To razdoblje možemo bez pretjerivanja nazvati »zlatnim godinama« Srpske pravoslavne crkve u ekumenskom pokretu. U njezinim krugovima se vjerovalo da je zbog teških prilika u kojima su se našle pojedine pravoslavne crkve, a napose ruska, Srpska pravoslavna crkva pozvana da u pravoslavnom svijetu preuzme ulogu voditelja, pogotovu što su tom uvjerenju pogodovale i tadašnje političke prilike u zemlji. Ekumenskim konferencijama u Bukureštu (1933), Herceg-Novom (1935) i Novom Sadu (1936) predsjedaju Irinej Čirić i poznati bugarski teolog iz Sofije Cankov. Mnogobrojni sastanci predstavnika raznih pravoslavnih crkava na Balkanu trebali su poslužiti i drugom cilju, da se naime Balkan, koji se zbog čestih međusobnih sukoba nazivao »bačvom baruta«, učini konačno mjestom bratstva i mira. Na svepravoslavnom kongresu u Ateni (4. 12. 1936), koji je trebao služiti kao priprava za konferenciju u Oxfordu, bio je vrlo zapažen referat srpskog teologa Filareta Granića o mogućnosti saziva ekumenskog koncila. Tu aktivnost Srpske pravoslavne crkve u ekumenskom pokretu prekinuli su nemili događaji oko jugoslavenskog konkordata sa Svetom Stolicom, tako da delegacija Srpske pravoslavne crkve nije učestvovala na ekumenskoj konferenciji u Edinburghu (3—18. 8. 1937).

Drugi svjetski rat je stvorio nove socijalne i političke promjene koje su onemogućile razvijanje ekumenskih ideja ili su ih ograničile samo na neke dijelove Evrope. Poznata konferencija predstavnika autokefalnih pravoslavnih crkava u Moskvi (8—18. 7. 1948) paralizirala je svako angažiranje pravoslavne crkve u ekumenskom pokretu, tako da u Amsterdamu (1948), gdje je osnovan Svjetski savjet crkava nalazimo samo predstavnike ekumenskog patrijarha i grčke pravoslavne crkve. Nakon političkih promjena u SSSR-u prestaje i antiekumensko držanje ruske pravoslavne crkve. Godine od moskovske konferencije pa do druge konferencije Sovjetskog savjeta crkava u Evanstonu (15—31. 8. 1954) predstavljaju vrhunac krize u pravoslavnim crkvama što se tiče njihova učestvovanja u ekumenskom pokretu. Konferencija u New Delhiju (1961) značila je za Srpsku pravoslavnu crkvu povratak ekumenskom duhu, a u Enugu (Nigerija 1965) Srpska pravoslavna crkva postaje kao posljednja od svih nacionalnih pravoslavnih crkava, punopravni član Svjetskog savjeta crkava. Konferencija u Uppsali (1968) izborom srpskog patrijarha Germana za jednog od sedam predsjednika Svjetskog savjeta crkava samo je potvrda zalaganja i rada te crkve u ekumenskom pokretu. Si-

gurno je da su neki njezini postupci u Jugoslaviji između dva rata demantirali ekumenski duh te same crkve, jer se, često pred svjetskom ekumenskom javnošću govorilo jedno a kod kuće u Jugoslaviji činilo drugo (slučaj Nikolaja Velimirovića!) i da bi se taj ekumenizam mogao nazvati »ekumenizam preko glava«. Ipak Srpska pravoslavna crkva je imala i ima ljudi koji ekumenski misle i djeluju. I upravo ta činjenica trebala je dati dovoljno pobude da se netko iz naših katoličkih teoloških redova zanima za učestvovanje te crkve u ekumenskom pokretu i da taj pokret prati i o njemu informira našu javnost.

U tom razdoblju ekumenskog djelovanja, koje je više od 40 godina nastojalo razne crkvene zajednice čitavog svijeta zblížiti i dovesti ih do međusobnog boljeg poznavanja, izbjegavala je Katolička crkva suočenje s ekumenskim pitanjem. Ekumenska angažiranja pojedinih katoličkih teologa bila su praćena velikim nepovjerenjem. Enciklika Pija XI »Mortalium animos (6. 1. 1928) naziva ekumenski pokret »urota nekatalika, koja... teži za ujedinjenjem kršćanskih crkava«, a ekumenski se sastanci nazivaju »šarenim«. Katolici ne smiju ni pristajati ni sudjelovati u ekumenskim pothvatima, jer »ako bi to učinili, davali bi autoritet kojoj krivoj kršćanskoj vjeri, sasvim stranoj od jedne Kristove crkve. Zar ćemo mi dozvoliti — što bi bilo potpuno nepravo — da se istina, i to od Boga objavljena istina, ponizi do pogađanja?« (Katolički list 79, Zagreb 1928, br. 4, 38—39). Jedini put ka jedinstvu crkve je da se »odmetnički sinovi« vrate k Apostolskoj Stolici, jer »ujedinjenje naime kršćana nije slobodno nikako drukčije unapređivati, nego unapređujući povratak odmetnika u jednu pravu Kristovu crkvu, jer su se nekoć od nje u zao čas odmetnuli.« (Katolički list, cit. mj. 40). U komentaru enciklike Matija Petlić piše u Katoličkom listu (79, 1928, br. 8, 93) o ekumenskom gibanju: »U tome pokretu leži veoma teška zabluda, koja razara do dna temelje katolicizma... Za jedinstvo kršćana ne može se drukčije raditi, nego radeći na povratku svih odijeljenih u pravu Kristovu crkvu, jer su oni nekoć od nje otpali.« (Katolički list, cit. mj., 94). God. 1948. i 1954. Sveta Stolica je zabranila da katolici kao promatrači učestvuju u radu ekumenskih konferencija u Amsterdamu i Evanstonu. Tek se instrukcija »Ecclesia Catholica« (1950) — iako i ona upozorava katolike na opasnost od ekumenskog pokreta — može smatrati prekretnicom katoličkog učenja i stava prema ekumenskom gibanju. U njoj se naime nekatoličkom ekumenskom pokretu priznaje djelovanje Duha Svetoga. Kontakti i dijalozni s nekatolicima stavljaju se doduše pod pasku i prismotru biskupa, ali se prvi put postavlja unapređenje stvari jedinstva kao zadaća cijele Crkve. Pojava pape Ivana XXIII, koji je na Balkanu desetljećima stjecao osobno iskustvo o tragičnosti razjedinjenog kršćanstva i njegov poziv za jedinstvo i djelovanje II vatikanskog sabora značilo je konačnu pobjedu ekumenskog duha i ideje nad prozelitističkim i unionističkim raspoloženim katoličkim ekumenskim shvaćanjima. Papin su poziv iznanađujuće toplo primili svi kršćani, vjerojatno i zato jer se u njemu nije nalazila želja za »apsorbiranjem« drugih crkava i crkvenih zajednica u Crkvu Rima.

Među svim kršćanskim zajednicama istočna je crkva zbog svoje srodnosti s Katoličkom u dogmatskom, liturgijskom i crkvenopravnom pogledu katolicima najpristupačnija. A od svih istočnih crkava je opet Srpska pravoslavna crkva najbliža cjelokupnom evropskom katolicizmu i za Zapad predstavlja vrlo zanimljivo područje. Ona se od svih pravoslavnih crkava najdublje usijeca u područje Katoličke crkve. U toku povijesti uspjela je na Balkanu osvojiti većinu pozicija Katoličke crkve. Srpski narod je gotovo jedini na kugli zemaljskoj koji se može pohvaliti da u svojim redovima gotovo i nema katolika. I nitko se u nas nije bavio tom crkvom, nitko nije pratio njezin put u »špicu« svjetskog ekumenskog pokreta, sistematski i teološki studiozno pristupio problemu ekumenizma kako ga je shvaćala i tumačila Srpska pravoslavna crkva na mnogobrojnim ekumenskim sastancima i konferencijama, koje je u poslijeratnom razdoblju pokušala iskoristiti kao pozornicu za napade na hrvatski katolicizam (usp. Vladimir Rodzjanko, Izveštaj u Ekumenskom pokretu, u: Glasnik XLV (1964), br. 6, 215). Umjesto da budemo most na najistaknutijoj točki u kojoj se dodiruju pravoslavni Istok i katolički Zapad, da povezujemo ta dva idejno različita svijeta, da za katolički zapad predstavljamo objektivnan izvor informacija, mi smo to prepustili «od nas bolje upućenim» strancima. Uzrok pravoslavne ekspanzije na Balkanu na Zapadu se tumačio i još se uvijek tumači kao posljedica dogmatskih i duhovnih principa koje zastupa Srpska pravoslavna crkva kao i duhovne veličine i na Zapadu toliko razvikanog »spiritualiteta« te crkve. Stvarni razlozi te ekspanzije, kao na pr. izvanredna organizacija i tradicionalna suradnja između crkve i države, koja je i bila uzrokom vjerskog antagonizma u prijeratnoj Jugoslaviji, ostali su za zapad nepoznati.

Promotrimo li stav pravoslavlja pa tako i Srpski pravoslavne crkve prema izakoncilskom životu Katoličke crkve, primjećuje se da se manje govori o koncilu a više o »katoličkom ekumenizmu« i s njim povezanim dijalogom. Godine 1960. osnovani Sekretarijat za jedinstvo kršćana, a od njega predložena shema »de oecumenismo« pokazala je da je Drugi vatikanski sabor stavio ekumensko pitanje u sam centar crkvene aktivnosti i tako širom otvorio vrata ekumenskom pokretu. Ekumenskom dijalogu je dana velika važnost, ali time je, barem kod nas, sama ekumenska situacija postala još kompliciranijom, jer za jedan uspješan dijalog nisu sposobni ni pravoslavni, ni katolici. Jedan takav dijalog zahtijeva izmjenu mišljenja i planova, ali ujedno označava međusobno davanje i primanje. Ako se dijalog bude svodio samo na jednostrano dociranje ili jednostrano davanje, kao što je to bilo do sada, onda on prestaje biti dijalog a postaje monolog, koji svojim izjavama »ex cathedra« samo šteti ekumenskoj stvari. I katolici i pravoslavni u Jugoslaviji još uvijek monologiziraju. Zaljubljeni sami u svoju istinu uporno odbijaju da jedni od drugih uče. Katolici u Jugoslaviji moraju »otkriti« pravoslavlja a pravoslavci, oslobodivši se svih predrasuda prošlosti, upoznati pravi katolicizam. Drugim riječima, i jednima i drugima nedostaje osnovna ekumenska kultura, a nju može izraditi samo odgoj za ekumenski etos. U čemu se sastoji taj ekumenski odgoj?

Katolici se moraju početi zanimati za pravoslavlje. Dijalog je samo onda moguć ako se dvije strane poznaju i cijene. U širokim narodnim slojevima vjernika Hrvata ekumenski je pokret još velika nepoznanica. Ima još danas ne samo jednostavnih katolika već i svećenika, koji se, kad se izgovori riječ »ekumenizam« prestraše. Poznajem mlade svećenike koji su se htjeli posvetiti studiju ekumenizma, ali njihovoj želji ne samo da nije udovoljeno već im je rečeno da ima važnijih problema kojima mogu posvetiti svoje vrijeme i svoju energiju! Biblioteka Teološkog fakulteta u Zagrebu, uza svoje ionako velike nedostatke, vjerojatno je u pogledu naše domaće ekumenske literature najsiromašnija u zemlji. Pravu lekciju mogu nam u tom pogledu dati biblioteke teoloških fakulteta u Ljubljani i Beogradu. Bez poznavanja ekumenskog pokreta u cjelini i udjela Srpske pravoslavne crkve u tom pokretu ne može se govoriti o ekumenizmu kod nas. Govoriti o ekumenizmu u Jugoslaviji znači govoriti i o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, koja je u toku povijesti igrala i danas igra važnu ulogu u svjetskom ekumenskom pokretu. Sigurno je da je ta uloga bila motivirana i praćena osjećajima prestiža, ali se pravoslavlju mora općenito odati priznanje da je svojim stalnim učestvovanjem na ekumenskim sastancima postigla da ekumenski pokret preraste iz protestantske kompetencije u svekršćanski pokret za jedinstvo crkava. Pod utjecajem pravoslavlja bila je proširena tzv. »ekumenska baza« na vjeru u Presveto Trojstvo, a eklisiologija i sakramentologija približila se učenju Katoličke crkve. Očito je da se kod nas neteološki faktori razjedinjenosti još uvijek jači i veći od teoloških. Ali, možda ne bi došlo ni do tih i tolikih, barem ne u tolikom razmjeru, neteoloških faktora, da su odgovorni u početku poduzeli korake koji bi vodili što većem upoznavanju i zbližavanju jednih i drugih putem općekršćanskog ekumenskog pokreta. Mi još nemamo ekumenski institut, iako bi njegovo postojanje kod nas, s obzirom na specifičan položaj katolika u ovom dijelu Balkana, bilo ne samo poželjno nego u današnjim prilikama i nužno. Dalje, ideja ekumenizma morala bi biti prisutna u svakoj župnoj zajednici. Svećenik bi morao biti upoznat s ekumenskom problematikom, a godišnja svjetska molitvena osmina trebala bi se pretvoriti u liturgijsko-ekumenske sastanke, na kojima bi se vjernici upoznali s idejama ekumenizma. Ekumenski pokret ne bi se tada promatrao kao nešto sumnjivo i za vjeru opasno, nego kao pokušaj koji teži za tim da jedinstvo svih kršćana dođe do vidljivog izražaja kako bi svjedočanstvo o Evanđelju koje kršćani propovijedaju bilo što vjerodostojnije »da svijet vjeruje da si me Ti poslao« (Iv. 17, 21), kako je rekao Krist Gospodin. Jedinstvo crkve i njezino poslanje spadaju zajedno i jedno drugo uvjetuje. Put od potpunog jedinstva je dalek. Griješe oni katolici koji kad se spomene riječ »ekumenizam« odmah misle za izdajstvo svoje vjere i nacionalnosti u korist neke super-crkve. Ekumenski pokret ima doduše za cilj ujedinjenje svih crkava, ali nitko i ne pomišlja na to da će to jedinstvo ostvariti za nekoliko desetljeća. Rane crkvene razdvojenosti pređuboko su se usjekle u organizam Kristove crkve i samo ih čudo može bez prethodne dugotrajne rekonvalescencije izliječiti. Ono što mi možemo učiniti jest ozbiljna obnova nas samih, naše volje i naših

postupaka, ljubav i napredak na području međusobnog upoznavanja i želja za zajedničkim služenjem Kristu. Može se dogoditi da nas Bog neće samo pitati jesmo li ostali katolici, nego jesmo li učinili sve da bi se velika sablazam razdvojenosti kršćanskih crkava odstranila. Živimo u opasnosti da ostanemo u jednoj vrsti ekumenizma koji se iscrpljuje u riječima, a u praksi ostaje na istim pozicijama.

Srpska pravoslavna crkva i usprkos svojem ekumenskom iskustvu nije za dijalog s katolicima ni psihološki ni duhovno još dovoljno pripravljen. Najveći dio srpskog pravoslavnog svećenstva kao i naroda ostaje na žalost još uvijek u izolaciji previše nacionalno obojene religije. Možemo govoriti o nekoj antikatoličkoj neurozi, koja često sprečava svako logičko rasuđivanje. Ovdje je potreban odgoj k istini, koji će odstraniti sve predrasude i neosnovane optužbe prema Hrvatima i dati mjesto činjeničnom stanju. Ono što napose mora zabrinuti svakog katolika, a pogotovu one koji se žele odano posvetiti zbliženju Pravoslavne i Katoličke crkve u Jugoslaviji jest činjenica da su pojedini pravoslavni teolozi pokušali i još uvijek pokušavaju svoje učestvovanje u ekumenskom pokretu iskoristiti kao nacionalno-političku tribinu odakle pokušavaju diskreditirati katoličke Hrvate i okriviti ih pred cijelim svijetom za zlodjela najgore vrste. Takva praksa kao i slične izjave pojedinih teologa i crkvenih dostojanstvenika kod kuće (usp. Glasnik XLVII 1966, br. 4, 140 i Glasnik XLV, 1964, br. 3, 94) stvaraju u pravoslavaca psihozu nesnošljivosti prema katolicima i produbljuju teško nasljeđe nesretnih povijesnih prilika. Takav stav prema katolicima ne može se tako dugo promijeniti dok Srpska pravoslavna crkva ne uvidi da su nacionalnost s jedne strane i vjera s druge dvije posve različite stvari. Princip tzv. »svetosavlja« mora se iz temelja promijeniti. Pravoslavlje ne smije više biti isključivi privilegij Srba. Srbin može biti i dobar katolik, a da pri tome ne izgubi svoju nacionalnost i obratno, Hrvat može biti dobar pravoslavni vjernik a da ne izda svoju hrvatsku nacionalnost. Pitanje vjere mora se bezuvjetno odijeliti od nacionalnog. To je *condicio sine qua non* dijaloga između pravoslavnih i katolika u Jugoslaviji. Nove svježje i znanstveno izvrsne teološke pravoslavne snage osjećaju težinu ekumenske problematike i žele da se Srpska pravoslavna Crkva još više angažira na području ekumene. Može se reći da je ekumensko pitanje postala velika pokretna snaga u teologiji Srpske pravoslavne crkve. Mnoge su stvari svakako još žive i zahtijevaju strpljivost i razumijevanje. Nedovoljno naobraženim svećenicima i vjernicima Srpske pravoslavne crkve potreban je, kao nuždan preduvjet za ekumenski dijalog, ekumenski odgoj.

Kao što vidimo, put do dijaloga, a da i ne govorimo o jedinstvu, vrlo je složen i mora biti brižljivo pripravljen. Osnovni mu je uvjet — *dobro međusobno poznavanje*, bez kojega je nemoguće započeti dijalog. Svaki nepripremljen, nepromišljen i improviziran susret može stvari ekumenizma samo štetiti. Moramo uvijek imati na umu da uspostava jedinstva može biti samo plod dugog i strpljivog rada i da taj mora uključivati ozbiljnu pripravu. Ekumenski duh koji je proizlazio sa sjednica II vatikanskog sabora iznenadio je sve nekatolike, koji su uvijek

vjerovali da je Katolička crkva po svojoj biti nesposobna da započne poštenu dijalog s nekatoličkim dijelom kršćanstva. Mnogi nekatolici zastupaju mišljenje da je Katolička crkva Koncilom pokazala da je drukcija od one kakvu su je do sada držali. Pokušajmo i mi Hrvati pokazati našoj odijeljenoj braći susjedima to novo lice crkve i ispraviti ono što nam je povijest nekoć darežljivo pružila, a mi to ili nismo znali, ili nismo htjeli iskoristiti. Nemojmo dozvoliti da se to ponovi.